

Zdeňka Michalová, Alžběta Kratochvílová

PRAVIDLA CHOVÁNÍ DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Poděkování

Děkujeme za spolupráci při ověřování a konzultacích programu

Mgr. Jitce Fránkové, Mgr. Janě Prokešové, p. Haně Brožové, Mgr. Veronice Legnerové.

Zdeňka Michalová, Alžběta Kratochvílová

PRAVIDLA CHOVÁNÍ DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Zdeňka Michalová, Alžběta Kratochvílová

PRAVIDLA CHOVÁNÍ DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 8461. publikaci

Ilustrace Martina Fojtů
Odpovědná redaktorka Andrea Hlubučková
Grafická úprava Antonín Plicka
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka
Počet stran 104
Vydání 1., 2022

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2022
Cover Illustration © Martina Fojtů
Cover Photo © Tomáš Kratochvíl

ISBN 978-80-271-4814-1 (ePub)
ISBN 978-80-271-4813-4 (pdf)
ISBN 978-80-271-3360-4 (print)

Obsah

Úvod	7
1. Dodržování a funkčnost pravidel	11
2. Pravidlo našich očí (očíčkové pravidlo)	15
3. Pravidlo naší pusy (pusinkové pravidlo)	18
4. Pravidlo našich uší (ouškové pravidlo)	23
5. Pravidlo našich rukou a nohou (ručičkové a nožičkové pravidlo)	27
6. Pravidlo pořádku a čistoty (košťátkové a mydlinkové pravidlo)	30
7. Pravidlo bezpečí	34
Závěr	38
Seznam použitých zdrojů	39
Seznam pracovních listů	40

Úvod

Dnešní doba se staví k osobnosti dítěte s oprávněným respektem. Touha rodičů i pedagogů poskytnout dítěti svobodu a prostor pro jeho přirozený rozvoj nás však staví před mnohá dilemata. Na jedné straně si přejeme vést dítě k rozvoji jeho ojedinělého potenciálu a vytváření zdravé sebedůvěry, na druhé straně vnímáme nutnost jeho začlenění do sociální skupiny s potřebou porozumět vztahům a pravidlům, které jsou zde platné, a ač se to nemusí na první pohled zdát, jsou neoddelitelnou součástí utvářené morálky a mravního kodexu každého dítěte.

Cílem předkládané publikace je podpořit přirozenou zvědavost dítěte, jeho tvořivost, sociální dovednosti a stimulovat jeho emoční inteligenci v souladu s nastavením základních pravidel fungování ve skupině.

Pravidla spojená s chováním dítěte mají v dnešní demokratické době mírně pejorativní význam. My je vnímáme jako přirozenou součást vývoje dítěte a jeho fungování v kolektivu. Snažíme se o zprostředkování principu, kdy si děti uvědomují výhodnost jejich dodržování jednak pro sebe a své bezpečí, jednak pro vzájemnou interakci a bezpečí druhých. Vycházíme z demokratického stylu výchovy, tj. primárního působení dospělých jako vzorů chování vhodných k napodobování dítětem, dále minimalizace trestů, hlubokého porozumění individuálním dětským potřebám, podporování spontánnosti a diskuse. Praxe dokazuje, že tímto způsobem dovedeme děti k samostatnosti, zodpovědnosti, uvědomělému dodržování kázně a respektu k právům druhých osob. Pokud se dítě může chovat, jakkoliv se mu zachce, jen zřídka je samo schopno přiblížit se ideálu očekávaného chování. Nemá možnost zakusit si vymezení přijatelného a nepřijatelného chování, nemůže si tak osvojit své morální hodnoty a přijmout je za své (Burešová, 2013). Z hlediska vývojovosti potřebuje každé dítě nejprve disciplínu ve formě vymezených hranic svého chování, která mu dá pocit bezpečí, a teprve pak svobodu. V opačném případě žije malé dítě v neustálé nejistotě z toho, jak to vůbec v pro něj nepřehledném světě funguje.

V naší praxi se často setkáváme s obavami rodičů, ale i pedagogů ohledně nastavení PRAVIDEL. Mají vůbec své místo při utváření sociálních kompetencí dítěte? Nejsou překonána? Kdo je malým dětem stanoví? Pravidla může dospělý **stanovit sám**, mohou je nastavit **samy děti** nebo mohou vzniknout **vzájemnou spoluprací** mezi dospělými a dětmi. Nejlepším prostředkem k tomu, aby děti byly schopny pravidla přijmout a zvnitřnit si je, je **dát jim možnost se podílet na jejich utváření**. Pokud děti zapojíme do procesu tvorby pravidel, neznamená to, že o jejich plném znění rozhodují. Jde spíše o to, že mohou společně s dospělými posuzovat výhody a nevýhody jednotlivých řešení. Tím v nich posilujeme jejich sebehodnocení, protože vidí, že se mohou spolupodílet na vytváření důležitých rozhodnutí.

Je třeba si uvědomit, že PRAVIDLA nemají nikoho děsit, ale v širším kontextu chránit svobodu dítěte. Z vývojové psychologie a z fází utváření morálky víme, že pokud dítě zná hranice a ví, proč PRAVIDLA dodržovat, stává se nejen empatičtější, ale i klidnějším a vyrovnanějším.

U pravidel, která dětem navrhuje, je stěžejní porozumět jejich obsahu a tomu, PROČ je důležité je dodržovat. Jsou jednoduchá, ale jasná a vedou děti nejen k uvědomování si jejich potřeb a pocitů, ale i k reflexi potřeb a pocitů druhých lidí. Ohraničují dítěti prostor, v němž se zvládne bezpečně orientovat, učit se odpovědnosti, rozvíjet schopnost samostatného jednání a řešení problémů. Dítě tak nabývá pocitu vlastní jedinečnosti. Obdobně jako Rogge (2005) chceme zdůraznit, že je třeba nechat děti objevovat hranice, ne je vést po předem připravené

a umetené cestě bez kamínků a hrbolů. Jedině tak mohou vnímat překážky, prožívat své já a své vlastní pocity a tím se i osamostatňovat.

Program *Pravidla chování dětí v mateřské škole* doplňuje publikaci *Sociální dovednosti v mateřské škole – Aktivita k minimalizaci nevhodného chování v předškolním věku a posilování sociálních dovedností* zaměřenou na rozvoj sociálních dovedností a seberegulaci chování u dětí předškolního a mladšího školního věku. Podobně jako program uvedené publikace staví i tato kniha děti do role průzkumníků, kteří spolu s dospělými objevují téma pravidel, a zároveň je učí smyslně pokládat otázku „PROČ“.

Publikace je určena jak pro vytváření pravidel v prostředí mateřské školy, popřípadě jiné dětské skupiny, tak i pro jejich funkční nastavení rodiči v domácím prostředí. V případě, že se s pravidly nebude pracovat zároveň v mateřské škole, se při probírání jednotlivých lekcí programu předpokládá kreativita rodičů, kteří budou schopni doporučené aktivity přizpůsobovat domácímu prostředí. Rodiče by v tomto případě měli být dítěti partnerem k diskusi a hře tak, aby dítě skutečně pochopilo, PROČ je důležité dané pravidlo v soužití s druhými dodržovat.

Metodika vedení

- V rámci programu je dětem postupně prezentováno šest základních pravidel. Mohlo by jich být samozřejmě i více, ale pozor – u velkého množství stanovených pravidel je riziko, že si je děti nemusí všechna zapamatovat a přestanou se v nich orientovat. Máme vyzkoušeno, že i dospělý nestíhá kontrolovat, zda se dodržují, a tím dochází k poskytnutí nevyslovené informace dítěti, že pravidla jsou formální a nemusí se dodržovat.
- Každé pravidlo má svůj název a je vždy spojeno s jednoduchým obrázkem situace. S ohledem na věk dětí je jeho oficiální název převeden do lépe zapamatovatelného slovního označení. Takže např. Pravidlo našich očí označujeme jako „očíčkové“, Pravidlo našich uší jako „ouškové“ a podobně. Zda se budou názvy jednotlivých pravidel dětem prezentovat při každodenním užívání oficiálním názvem, či zkrácenou zdrobnělinou, ponecháme na zvážení pedagogů a rodičů.
- Pravidla jsou vybrána tak, aby respektovala věkovou úroveň dětí, rozvíjela jejich sociální kompetence, a přitom byla funkční a využitelná v prostředí mateřské školy i domova. Při zprostředkování vycházíme ze situací, které jsou pro děti blízké a dokumentují nezbytnost pravidel pro společné fungování. Dle potřeby konkrétního dítěte či skupiny je možné pravidla přidávat. Dbejte však na to, aby byla pro děti funkční, jasná, přínosná a nezahlcující! Dobře promyslete jejich efektivitu.
- Pravidla by měla platit pro všechny zúčastněné. Učitel (v domácím prostředí rodič) tak dítěti slouží jako vzor při jejich dodržování. Napodobení a identifikace se vzorem jsou pro děti důležitým faktorem formování osobnosti. Pokud dospělá osoba dodržuje stanovená pravidla, dítěti nedělá takové potíže pochopit, že se má podle nich chovat.
- Časová náročnost programu je ohraničena počtem lekcí. Každou lekci probírejte izolovaně, tzn. lekce neslučujte dohromady. Jednotlivé lekce je možné rozložit dle sociální zdatnosti a věku dětí do více hodin.
- V rámci obsahu se snažte splnit nabízené aktivity. Pozor – pokud pracujete s dětmi, které byste aktivitami spíše zahltili, preferujte vždy kvalitu zprostředkování před kvantitou a **vybírejte stěžejní obsah lekce s případným převyprávěním motivačního příběhu v kratší formě**. Dbejte však vždy na porozumění základnímu tématu!

- Stejně jako v našich dalších programech, základní formou zprostředkování tématu je otázka „PROČ“. Pokud dítě pochopí, PROČ má pravidla dodržovat, tzn. pravidla mu nejsou pouze striktně předávána formou příkazů, pak je pravděpodobné, že se s nimi daleko lépe ztotožní. Zkuste se i vy, kteří budete dětem téma pravidel zprostředkovávat, zastavit a uvědomit si sami na sobě rozdíl v dodržování pravidel a jejich akceptování na základě vnímání jejich smyslnosti. Cílem není, aby děti bezvýhradně přijímaly cizí názor, ale naopak je s přihlédnutím k jejich vyspělosti podnítit ke kritickému zamyšlení se nad užitečností nastavených pravidel. Při takovém přístupu se minimalizuje přirozená potřeba dětí zkoušet, co překročení pravidel přinese. Přitom je dodržován individuální respekt a přístup k pochopení pravidel, k jejich přijetí a následnému zvnitřnění každým dítětem.
- K lepšímu kognitivnímu zpracování stanovených pravidel zařazujte v každé lekci aktivitu, která, přestože není v každé z nich připomínána, je z našeho pohledu funkční a důležitá. Nazvali jsme ji „Pravidlo se usmívá, pravidlo se mračí“. K tomuto účelu jsou součástí programu v obrazové příloze na konci knihy dva smajlíci – usměvavý a zamračený. Vyvěste je na viditelném místě a přiřazujte k nim situace, které děti nebo vy jmenujete, a rozhodujte v souladu s probíraným pravidlem, zda je pravidlo dodrženo (pravidlo se usmívá), nebo je naopak porušeno (pravidlo se mračí).

Pomocí této aktivity a dle vyspělosti dětí s nimi můžete hrát situace, kdy se zaměříte na jedno pravidlo a ztvárňujete jej tak, že ho záměrně porušujete. Ostatní děti pak mají danou situaci řešit. Tímto způsobem můžete děti učit, jak reagovat, pokud vidí, že někdo pravidla porušuje (Dubec, 2007).

- Důležité! V programu se předpokládá, že učitel/ka mateřské školy bude úzce spolupracovat s rodiči dětí při zavádění a zprostředkovávání jednotlivých pravidel a při jejich dodržování. Rodič by měl probíraná pravidla brát vážně a s dítětem o nich přiměřeně jeho úrovni diskutovat. Rodiče a ostatní členové rodiny zároveň působí pro dítě jako vzor. Osvědčuje se, když má dítě všechna pravidla vyobrazena a umístěna na viditelném místě jak v mateřské škole, tak doma, aby si je mohlo ujasňovat v případech, kdy si není jistě.
- Doporučujeme při práci s PRAVIDLY vytvořit portfolio pro každé dítě. Portfolio by se mělo skládat z pracovních listů publikace *Pravidla chování dětí v mateřské škole*, popřípadě z dalších materiálů navazujících na toto téma. Portfolio je důležité jednak pro využití u navazujících témat, jednak pro spolupráci mezi mateřskou školou a rodiči. Potenciál týmu dítě–rodič–pedagog je při zprostředkování pravidel velmi dobře využitelný. Vyžaduje však spolupráci, chuť se zapojit, ale i soulad v nastavování pravidel a podporu od osob, které je dítěti zprostředkovávají.

